

dovolj daleč si mi odnašala; le vrni se! Pridna bodi in materi pomagaj v kuhinji! Meni si všeč. Ako bodeš pridna, te ne bom pozabila. Z moškimi se nikar ne pečaj!“

„I-jov! — Tako prevrnem vsakega, ki mi kaj hoče, da se komaj pobere. Vsi se me bojé.“

„Prav imaš!“

Maruša jo ginjena objame in reče:

„O, da bi bila že skoraj ti pri meni!“

Reziki se je zdelo objemčkanje čudno in nenavadno.

Zato je rekla:

„E, da bi ne bili vi moja teta, to bi vam pokazala!“

In je grozeče zamahnila s pestjo po zraku.

Nato zavihra kot burja nazaj brez slovesa.

„To je dekle!“

S tem prepričanjem zre Maruša za njo z lahkim srcem. Kmalu pa prinese rahla sapica glasno njeno popevanje:

Mi smo pa s kraja tacega,
da zvaljamo fanta vsacega.

Maruša vleče na uho in mrmra pred-se:

„Res, kakor vijoglavka! Glas pa ima!“

Potem pa tudi Maruša ubere svojo pot. Še dolgo, dolgo so igrali v zraku odmevi — neskončne pesmi, s katero si je krajšala

Rezika dolgočasno potovanje:

Holadri — holadra,
holadri — holadra,
holadri — holadra,
holadrija, drija-drom.

(Dalje.)

Novo življenje.

(Povest iz našega trga. — Spisal I. Kremen.)

Trg Dol je bil še nedavno priprost, pozabljen kot naše domovine. Ponašati se ne more ne s slavnoznanimi toplicami, da bi romali tujci iz daljnih dežel v njegove kopeli, mamiti ne more z izvanrednimi naravnimi krasotami, da bi ga hodili občudovat prijatelji prirodnih čud, rodil se ni v njem nikak znamenit mož, da bi hodili priprosti in učeni gledat razvaline njegove rojstne koč, — kratko, trg Dol ni nikaka velezanimiva prikazen na površju naše zemlje, in vendar se mu je primerilo v zadnjih letih — menda pred sedmimi — nekaj izvanrednega, nekaj čudovitega: dobil je železnico.

Novozgrajena proga ga je zvezala z glavnim mestom. Ali je čudno, da se je podoba starega, pozabljenega trga čez noč, recimo v nekaj letih, docela izpremenila?

Tuji, novi ljudje so zanesli vanj tuje, novo življenje.

Dolinci so živeli do tistih časov srečno-zadovoljno. Vedeli niso, kaj se godi preko planin in gora, ki so jih uklepale v svoje ozke meje. Če pa je pogledal kdo slučajno

preko domačih mej, bil jim je izredna, čudovita prikazen, in po njegovi vrnitvi so ga poslušali z odprtimi ustmi pozno pod noč o šegah in navadah, o ljudeh in napravah tam zunaj, daleč, daleč v obljudenih mestih.

In v takih večerih si je zaželel marsikdo v svojem srcu, da poskusi tudi sam to novo, neznano življenje vriščečih, kričečih mest.

No, marsikdo se je moral zadovoljiti z golimi željami; kvečjemu če se mu je sanjalo v tisti noči, da hodi daleč tam ob morju, kjer pluskajo pred njim razburkani valovi razpenjenih vodâ, a za njim doni iz živega mesta vabljivi klic: „Pridi k nam in z nami živi in z nami uživaj!“

A tedaj . . . ! Prisopihal je v meglenem jutru prvi vlak in začutil je vsakdo: „Ta nam je pripeljal neznano, novo življenje v naš tih Dol!“

In preobrnilo se je v hipu vse.

Zdelo se je od tistega jutra, da teče kri po žilah Dolincev hitreje, da vzhaja solnce izza drugega griča in zahaja mesec za drugo planino kakor do zdaj; celo reka Lena je

drla s svojimi valovi hitreje in samosvestneje proti mestu. — In ob njenih bregovih so zrasle v kratkem času obširne tovarne. Dolinci so postajali pred njimi, tlačili roke globoko v žepe, jih čez par trenutkov sklepali na prsih in govorili pomenljivo med seboj:

„O zdaj bo pri nas vse drugače, vse drugače!“ — — —

In imeli so prav ti možje, možje Dolinci . . .

1.

Tomažičev dom je stal sredi Dola nasproti farni cerkvi, kjer so imeli v tronu sv. Jurija. Hiša je bila obširna, okusno zgrajena, da je moral reči vsakdo: „Gospodar tega doma ima precej pod palcem, in njegov ukus ni slab!“

In Tomažič — bil je mož kakih tridesetih let, čeden, zastaven človek, — je imel res precej v shrambi.

Njegov oče je bil priprost, pa priden in delaven mizar, ki si je naredil tekom let precej drobiža, pa si pridobil tudi ugled in spoštovanje sotržanov. Njegov edinec — sedANJI gospodar — je naredil dve šoli; toda to študiranje ga je malo mikalo. Vleklo ga je vedno bolj k očetovemu rokodelstvu. Dovršil je strokovno šolo v mestu in se povrnil na dom, da prevzame za očetom posestvo in mizarstvo.

Kmalu po očetovi smrti si je sezidal poleg rojstne hiše veliko delavnico; začel je sicer bolj skromno, a delal je pridno in vztrajno. Povsodi je bil sam, vse je vodil sam, ukazoval sam, popravljal in kazal sam. Glas njegov se je raznesel naglo.

V kratkem času mu niso zadostovali deseteri delavci. Pomnožil jih je za novih sedem. Naročniki so se množili dan na dan in z njimi je raslo tudi premoženje.

Zasnužil je edinko upokojenega trškega učitelja, dvaindvajsetletno Ivanko. Ko mu jo je starček oddajal, rekel mu je: „Lahko veš, da ji dote ne bom mogel dati bogvekaj, pa rečem ti, da sem jo vzgojil, kakor more in mora vzgojiti skrben oče svojo edino hčer. Prepričan sem, da boš srečen z njo!“ —

In Tomažič je bil v resnici srečen z Ivanko. Ko mu je rodila prvega sinka Jančka in čez poldrugo leto Ivko, bila je njuna sreča polna. Delala sta z novo močjo, ker sta vedela, za koga se trudita. Vzela sta k sebi starega očeta, in ta je vzgajal kakor prej hčer, tako sedaj njune otroke z ljubeznijo in udanostjo.

* * *

Nocoj so ravno odvečerjali.

Mladi gospodar, dasi med domačo družino navadno dobre volje, je bil ta večer nekam redkobeseden. Še predno je bilo pospravljeno po večerji, je vzel dnevne časopise in se zatopil vanje.

Ivka in Janček sta mu hotela sicer nekoliko poplezati po kolenih, pa ko sta videla, da mu ni nič do njiju, sta ga popustila in se spravila k staremu očetu, sedečemu na onem koncu mize v širokem, mehkem naslonjaču.

„Kje imate pa pipo?“ vpraša ga Janček, ko zapazi v svoje veliko začudenje, da stari oče nocoj ne prižge pipe.

„Kje jo imam? Ivka, povej ti, pa po pravici!“

Ivka se je ravno skobacala starčku na desno nogo, da jo malo poujčka in poaja. Ko pa začuje to povelje, se tako prestraši, da izpusti koleno in zleze v hipu na tla.

„Pipo . . .?“ — Toda ne, naprej ji ne gre več. Naenkrat postane rudeča kot mak; ko pa vidi, da stari oče ni tako hud, skoči zopet k njemu, se ga oklene z vso silo in mu skrije obraz v naročje.

„Ata, nisem nalašč, nisem nalašč!“

Janček je stal za njo, držal roki v žepih in gledal sedaj deda, sedaj Ivko:

„Kaj si jo ubila?“ vpraša nazadnje, ko vidi, da sama ne pove. —

Janček in Ivka sta si štela v največje veselje in čast, če sta smela hoditi dedu po tobak in mu prinesiti pipo, kadar jo je slučajno pozabil tu ali tam. Za to važno opravilo sta se menjala vsak dan. — Ker pa je kadil ded iz lončene pipe, ni bilo čuda, če se je kdaj katera ubila v rokah maličkov. Toda potem je bilo joj. Ne kot bi bila bogve kako zmerjana — saj pipe so bile tri za

groš, ampak oni, ki ni bil prizadet, se je norčeval z druga, da ni bilo konca ne kraja. Seveda je to največkrat zadelo Ivko, ker je bila še bolj nerodna. In danes, gorje, je imela že spet smolo!

„Bila pipo, bila“, je ihtela, „pa muca kriva! Vzela sem pipo z mize, pa nesla, pa muca skoči s peči, me ostraši, pa je . . .“

„Pa je bilo hop!“ se zasmije Janček. Imel je že vse napravljeno, kako jo bo: „Ti nerodnost nerodna, ti tepček ti, o ti . . .“ pa v tem trenutku pogleda oče izza časopisa, da mali junak takoj utihne in stopi za korak bližje k staremu očetu.

„Saj človek še brati ne more, ko mu ti paglavci ne dadó miru! Zmeraj le vrišč in krič, da ušesa bolé. Ivanka, spat ju spravi!“

Ivanka je čula v kuhinjo ves kreg in prepir. Prišla je, da ju odvede v njuno sobo.

„Saj res, spat pojdiva, spat! Zvečer vaju ni nikdar ugnati, zjutraj bi pa spala na žive in mrtve. Voščita še lahko noč, potem pa z menoj!“

Šla sta boječe drug za drugim k očetu, mu podala po vrsti roko in želela:

„Lahko noč, ata!“

„Ako noc, ata!“ — — —

Ko sta ostala možaka sama, rekel je ded: „Veš, ti si včasih nekoliko preoster z otrokoma. Je že res, da je ostrost tudi dobra, pa samo, kadar je v resnici potrebna.“

„Kako bi ne bila potrebna“, odgovori mladi gospodar, „če ne dasta miru. Človek ima pa vendar včasih rad mir, zlasti zvečer.“

„Kaj bi tisto. Saj vem to tudi jaz, toda meni verjemi, da sta otroka dobra, kot jih ni mnogo. Če pa ne bota živa in vesela, pa tudi nič ne bo.“

Tomažič je umolknil in bral dalje, ne da bi se zmenil za starčkovo kramljanje o vzgoji mladine. Ker sta otroka kmalu zasपालa, se je vrnila Ivanka v sobo.

„Ali boš nocoj še kam šel?“ vpraša moža in sede poleg njega.

„Sam ne vem“, odvrne ta in odloži časopis. „Najrajši bi ostal doma; toda ta preklicani graščak se vede zadnje dni tako čudno, da ne vem pri čem sem. Dela bo dosti, za-

služka tudi, pa ta vražji Jurjevič mu je pripravljen prevzeti za sto goldinarjev ceneje.“

„Beži, beži, kaj se ti je treba briniti toliko za to? Dela imaš že tako preveč, usiljevati pa se ti ni treba.“

„Nič usiljevati! Tudi za delo samo mi ni nič; ampak stvar je taka: Če izgotovim jaz v gradu, postane moja delavnica znana. In s tem pridobim veliko. Mulley je že tudi tako nekaj govoril. Zdaj pa pride ta Jurjevič, — naj bi ga spak še obdržal v mestu! — se prilizuje in zraven najbrž mene črni. Ali naj to človeka ne jezi?!“

Ded je že napol dremal in ni čul razgovora, žena pa ni vedela, kaj naj odgovori.

„Najbrže pride Mulley k „Lipi!“ ker je skoro vsak večer ondi. Najboljše bi bilo, da pojdem tudi jaz in se zmeniva dodobra!“

„Kakor veš. Jaz prepuščam vse tvoji razsodnosti. Če ti ponudi sam, dobro, če ne, pa tudi dobro. Saj te poznajo povsod in vedó, da kar naredé tvoji ljudje, naredé dobro.“ — — —

Malo kasneje je stopal Tomažič po trgu proti „Lipi“. Menda se mu je boljše zdelo, če gre do graščaka. Bila je ura devet. Toda noč je bila izvanredno temna. Nebo so zastirali mrežasti oblaki, da je kukala le tu in tam medla, samotna zvezda . . .

2.

Pri „Lipi“ se je zbirala vsak večer trška gospoda. Tu se je razpravljala velika politika, tu so se obravnavala dnevna vprašanja, delale so se tudi pogodbe med kupci in prodajalci, med delodajalci, in deloodjemalci.

Bile so zasedene vsak večer kake štiri mize.

Gospod sodnik Trček, sodni adjunkt Lan, okrožni zdravnik Kramar in davkar Gole — ti seveda so se v pogodbe in kupčije malo vtikali; prvič jim tega ni bilo treba, drugič pa se tudi nanje razumeli niso. Igrali so redno vsak večer tarok, pili zraven četrt cvička ali merico piva. Vsak je gledal veselo in ponosno okrog sebe, kadar se mu je posrečilo dobiti kako prav zamotano par-

tijo, vsak pa je tudi klel, ta naglas, oni potihoma, kadar je moral seči globlje v de-narnico.

Malo pred Tomažičem je bil vstopil graščak Mulley.

Bil je to človek kakih petdesetih let, debel, srednje velikosti, zaripljenega obraza, prevzetnega govorjenja, pa polnih mošenj, ki je dajal to tudi rad čutiti vsakemu. Pred kratkim je kupil graščino na onem koncu trga in se priselil z Dunaja z vso družino, to se pravi on, njegova triindvajsetletna soproga Ida, teta Emilija in nekaj hlapcev in dekel. Ljudje so si šepetali, da je Žid, pa zagotovo si sprva ni upal nihče trditi, dasi bi se ne bil prav nič motil.

Nocoj je bil videti dobre volje.

Ko zagleda došlega Tomažiča, zakliče mu že od daleč:

„Dober večer, gospod Tomažič, sem pojedite, sem, glejte tu je še prostor. Ravno prav, ne bo treba po vas pošiljati!“

Tomažič je pozdravil druge goste, potem pa sedel zraven graščaka. Bila sta sama pri mizi Trški veleposestnik Konoplja, redni družabnik graščakov, se je nocoj nekam zapoznil. V obližju pri stranski mizi je sedel davčni praktikant Muha in dremal pri praznem kozarcu. Zdaj pa zdaj je zagodrnjal kakor v sanjah kaj nerazumljivega, toda zato se ni že nihče več menil, ker so ga imeli priliko opazovati vsak večer.

„Saj veste“, pravi Tomažič, ko odloži klobuk za seboj na kostanj, „človek ne more vedno od doma. Delo ne čaka, a če čaka, je slabo.“

„Kaj pa, kaj pa“, pritrди mu Mulley, „Kaj bote pili? Vino ali pivo — pivo? Dobro, Ivanka, za gospoda Tomažiča vrček piva! O nič, nič!“ zamahne z roko videč, da mu hoče le-ta ugovarjati, ker naroča on zanj „nocoj ste moj gost! Ivanka, brzo vrček piva!“

Potem se obrne zapet do Tomažiča:

„Dela dosti, kaj ne? I seveda, dober delavec, dobro delo, slab delavec, slabo delo. Pa vendar bote prevzeli moje, kaj? Bote že kaj drugega odložili. Saj sem vam že enkrat pravil, če se prav spominjam, kako mislim?“

„Pravili ste že nekaj, pa vendar . . .“

„Čisto enostavno! Kar je pri gradu lesa, bomo vse odstranili, ker je trhlo in zastarelo. Stopnice pred gradom bomo nadomestili s kamnitimi — nó, pa to že ni vaše delo potem. Dalje rabim oprave za dve sobi, pa popolnoma vso novo opravo in sicer v gotskem slogu. Saj ga bote dobro pogodili? Toda kaj vprašujem, če je bo kdo, je bote vi! Veste, soproga hoče gotski slog, zame seveda bi bil tudi drug dober. Pa ta bučica, kar si vtepe, tega ne pusti. Saj veste, ugovarjati pa tudi ne gre.“

Graščak Mulley je vzel ruto in si začel brisati pot s čela, dasi tako zgodaj v pomladi kakor nocoj, ni bilo še kar nič vroče. No, Mulley je imel navado vedno obilo govoriti in prav tako brisati si pri tem čelo in lica.

„Za koliko bote prevzeli?“

Tomažič je bil sicer že pod prejšnjimi gospodarji grada večkrat gori, vendar ni vedel natanko kako in kaj.

„Veste, gospod graščak, če vam bo ljubo, pridem jutri pogledat in potem se dogovoriva. Ali vam je prav?“

„Kaj pak! Jutri dopoldne imam čas.“ — Gospod Mulley je imel sicer vedno čas, toda govoril je rad, kot da ima bogve kaj dela. — „Jutri pregledava vse. Tu moja roka, delo izročim vam in nikomur drugemu.“

Tomažič mu poda roko.

„Pozvedel sem“, je nadaljeval graščak, „o vašem delu in o delu tega, kako se mu že pravi, tega, ki se je naselil pred štirinajstimi dnevi v trgu, vruga, pomagajte . . .“

„Jurjevič.“

„Dobro, Jurjeviča. Pa sem prišel do sklepa — toda“, pretrga si govor Mulley in izpije pol novoprinešenega piva, „kaj bi naprej govoril! Na zdravje! Tu moja roka še enkrat!“

V tem trenutku je prišel na vrt zgoraj omenjeni Konoplja, veleposestnik v Dolu. Bil je ob enem tudi deželni poslanec in zastopnik kmetijske družbe za svoj trg.

Ta mož je rad pogosto govoril o narodu, njegovem prospehu in napredku; bil je izobražen, nekaj nad štiridesetimi, pa mnogi mu

niso nič kaj verjeli in rekali so, da dela vkljub svoji „živi narodnosti“ in velikemu domoljubju vendar le večinoma za lastni žep. Imel je zlasti lepo drevesnico, in prav ta je nekatere bodla v oči. Če so bili kmetje pri kozarcu vina, zasukali so pogosto svoj pogovor nanj.

Le redek je bil, ki je trdil:

„Nič mu ni reči, dober človek je.“

Navadno se je kdo sponesel:

„Nekaj je pa vendar naredil — železnico!“ ugovarjal je prvi.

„Vrag jo je naredil, pa ne on! Pa tudi, ko bi jo bil, komu pa največ koristi, á? Njemu. Kdo pa ima največ vožnje, če ne on?“ — — —

S Tomažičem si nista bila nič kaj dobra. Ne vem, kaj je prišlo med njima predlanskim, menda mu je očital nekaj zaradi kmetijskega vrta, zato ga je mrzil, dasi mu tega

Pariška razstava: Veliki daljnogled.

„Hudir je dober, pa ne Konoplja. Ko bi bil res skrben za kmeta, pridobil bi nam že zdavnaj kmetijski vrt, kakor ga imajo v Št. Janžu.“

„Pa ga ne mara!“ dostavil je tretji in se zraven hudomušno smejal, „ker nam prodaja raje iz svoje drevesnice — seveda dražje.“

„Shode bi nam tudi lahko napravljali“, tolkel je četrti ob mizo, „in nas poučevali v umnem kmetovanju kakor pri sv. Lovrencu.“

„Pa nas nočejo, da nas laglje deró!“

„Dom in svet“ 1900, štev. 18.

ni prav očitno pokazal. Tomažič je vedel to, zato je pazil, da so se jima pota kolikor mogoče malo križala. Vstal je tudi nocoj kmalu po njegovem prihodu, da odide, izgovarjajoč se, da je zanj že pozno.

„Počakajte še malo!“ silil ga je graščak, „nas bo večja družba. Vrček bote še pili! Ivanka! Še en vrček. — Zdravo, gospod Konoplja! Le sem, le sem!“

Davčni praktikant Muha se je med tem že predramil in sam sebi zamrmral:

„Vraga, meni naj bi plačal vrček, meni!“

Vzel je klobuk in odšel . . .

„Pozni ste nocoj, gospod poslanec, pozni!“

„Poskušal sem novo železnico, ha, ha! Hudimana, dobro teče!“

„In to je vaša zasluga, gospod Konoplja!“

„Saj ne rečem, tudi moja, pa sem jih moral vendar že premnogo požreti.“

„I, hvaležnost, hvaležnost je redka čednost!“ zasmel se je Mulley. „Pa v tridesetih letih bo Dol mesto, primaruha da bo!“ — — —

Ko je Tomažič odšel, vprašal je Konoplja:

„Ali ste mu izročili popravo?“

„Sem, ker sem se prepričal, da dela mnogo boljše kakor Jurjevič.“

„Pa vendar . . .“, hotel je reči Konoplja, da bi bil po njegovih mislih zanesljivejši Jurjevič — moral je že vedeti zakaj! — Toda Mulley je zamahnil z roko:

„Pustiva to! Rabil bom še oba. Na zdravje; gospod poslanec!“

Kozarca sta zazvenela v tiho noč, a pri sosednji mizi so končali zadnjo nocojšnjo tarokpartijo . . .

(Dalje)

Gospa Marija.

(Z naših gorá. — Spisal Fr. Kočan)

O gospej Mariji naj vam pripovedujem — tako hočete. Ha! To vam je dolga povest. Poslušajte!

I.

Pomlad je bila zunaj in vse je klilo in poganjalo — — —

Lepo je, kadar je pomlad zunaj in vse klije in poganja. Tedaj navadno sije solnce tako svetlo in toplo, da je človeku mehko pri srcu in zdi se mu, da vidi, kako lije v naravo veselje in življenje. Tički pojó, voda šumljá in dih vetra veje po drevju . . . O, tedaj je lepo!

A tem huje je biti bolan pomladi — pomladi, ko zunaj vse klije in poganja . . .

In mlinar Rogljan je bil! Ležal je v temni, precej zaduhli izbi. Skozi špranje in poke pri oknu je prodiralo v izbo življenje in vrvenje tam zunaj. Sam pa je ležal mirno, gledal v strop in molčal — — —

Jeseni se je bil prehladil v mlinu. Legel je. Je mislil, da ne bo hudega. A bilo je le. Ljudje so rekli, da bo pljučnica in niso se motili. Vso zimo je preležal in na pomlad se mu še ni obrnilo na bolje. Nasprotno. Prav na pomlad ga je začelo bosti in tiščati še huje . . .

Pa kako naj bi se mu bilo obrnilo na bolje? Ali je imel kaj prave postrežbe? Malo, ali pa nič! Svojih ni imel nobenega, tuj človek pa — kako se bo tuj človek takole v gorah zavzel za bolnika, kot bi bilo treba?

Kar je bilo moškega dela pri hiši, tisto je opravil ogljar Omejec, jedin sosed, ki je bil v bližini. Drva je nacepil, po mlinu je pospravil itd. Drugo je preskrbela Omejka. Prišla je mimo vsak drugi dan in se oglasila za kratek čas. Kuhala je pa stara Meta, ki je gostovala pri Rogljanovih. S čim drugim mu dobro ni mogla postreči, ker ženica je bila napol gluha in Rogljan ni mogel vpiti nad njo.

Zato je bila Rogljanu njegova stričnica, trinajstletna Micika nekak poseben dar božji. Ona je bila jedina, ki jo je Rogljan smel šteti nekako med svoje. Rogljanu je namreč žena umrla dokaj zgodaj. Otrok ni bilo; zato je vzel k sebi Miciko po rajnem bratu. Videti je bilo že tedaj, da bo dekletce pohlevno in ubogljivo. In res je bilo. Rogljan je imel otroka vedno rad; v boleznih pa mu je prišla še zlasti nahvalo. Stregla in postregla mu je — seveda, kolikor je bilo to mogoče za njena leta. K postelji mu je nanosila, kar je potreboval, pometla je po hiši

ve, kakšna je ta prikazen — dalo nekaj stotakov, kot njen delež, nič bi ne dejal, pa naj bi ostala tam, kjer je, in se omožila, kamor bi hotela, nikoli bi ne vprašal za njo... Toda kar polovico vsega, to vendar ne gre, in še fanta po vrhu, ko človek ne ve, ako sta drug za drugega in se marata. O, Bog jo razsvetli... Moja žena je... O, ko bi nikdar ne bila! Sovražiti jo, je greh, prepirati se ž njo, je greh. Moj Bog! Vi ste glava! Žena je več kakor fant.“

Nasproti mu pride Ivan, ko je videl, da stari težko stopa v breg.

„Oče, težko hodite? Opirajte se ob me!“

Fant mu ponudi roko, katere se starec vesel oprime.

„Pot me je zdelala. Noge me kar več tako ne nosijo, kakor so me nekdaj. Kaj bo? — Kaj bo?“

„Nič ne bo. Zdravi boste zopet!“

Staremu je dobro delo, ker mu je prišel Ivan naproti. Zadovoljno se je oziral nanj in si mislil:

„Ljubi me, kakor bi bil moja kri. O škoda, škoda! In ona ga sovraži.“

„Ivan, ali še hodiš posedat tja na rob in gledat doli?“ vpraša čez nekaj časa stari. Fant zardi in pogleda v tla.

„Kajpak! Tam se mi zdi najlepše, odkoder je velik razgled.“

„In pa v Samoto se vidi. Kaj ne? — O, vem.“

„Naj se! Malo mi je mar!“

„O, ti imaš še vedno onega dekliča rad!“

„Kaj mari dirjam za njo? Ali nisem vedno doma?“

„Pa jo vendar imaš rad!“

„I, kajpak! Še ne pogledam je!“

„Ne verjamem. Tega ne morem verjeti. Ali bi vzel drugo, ako bi bilo treba?“

„Kaj vem? Nisem še mislil na to!“

„Pa bode treba misliti! Jaz ne bodem dolgo. Kha, kha!“

„Zato vam ne želim smrti.“

Prispela sta do hiše. Ivan izpusti starega in gre v hlev k živini.

„Kaj neki mi hoče? Zdi se mi, da bi nekaj rad povedal ali pa izvedel. Ej, pa ne bode nič. Jaz vem, da je treba molčati.“

Marijanico tajiti mu ni bilo več težko.

(Dalje.)

Novo življenje.

(Povest iz našega trga. — Spisal I. Kremen.)

(Dalje.)

3.

Tomažič je bil eden tistih, ki so sicer zadovoljni v svojem tihem, mirnem, četudi malem delokrogu, ki pa koj zahrepené dalje in vedno višje, kakor hitro se jim odmakne jedna sama stena, katera jih je dosedaj uklepala v njih ozki stan. Zazdelo se mu je nankrat, da je vse, kar je delal dozdej, malenkostno, premalenkostno zanj, in treba je započeti kaj večjega, znamenitejšega. Sam sebi se je čudil, da je vztrajal toliko časa pri teh malenkostnih delih v tem omejenem obzorju, on, ki je imel za seboj dve gimnaziji in najboljša spričala iz obrtne šole.

A zdaj!

Takega dela ni še prevzel, in če hoče Bog, ni zadnje. Srce se mu je širilo ob teh mislih in niti opazil ni, kdaj je pokosil. Šele, ko je pospravila Ivanka in prisela k njemu, opazil je pravzaprav, da je nekam bolj tiha in nikakor tako vesela kot on.

„Kaj ti pa je, da se držiš tako pusto? Ali ti morda ni prav, da sem sklenil pogodbo?“

„Saj veš“, odgovorila je Ivanka, „da mi dene tako dobro, če si zadovoljen. Zakaj bi tudi danes ne bilo tako? Saj mi je vendar največja skrb, da ustrežem tebi; priza-

devam si kolikor morem, da te osrečim, pa vendar...“

„Kaj: pa vendar...“ razhudil se je Tomažič naenkrat, ko je obmolknila žena sredi stavka, „nič drugega kakor vedni: pa vendar, pa vendar... Vraga, ali naj doma ležim, da segnijem, ali pa naj kmetom trlice delam? Vse ženske ste enake! Kadar treba, si nobena nič ne upa, k večjemu da tarnate pred možmi in zdihujete: „Nikar tega, nikar tega!“ Ko pa vidite, da se je dobro sponeslo, sklepate roke nad glavami: „Hvala Bogu, da me nisi tedaj poslušal.“

Tomažič je pričakoval, da mu bo Ivanka ugovarjala. Toda ona je molčala in se le žalostno nasmehnila. Ta molk, ki je nastal, se mu je zdel sila težak in zopern. Uvidel je, da se je zarekel. Nagel in izpremenljiv kot je bil, je postal v trenutku zopet mehak.

„Ej, pa mojih besedi si ni treba tako k srcu gnati; saj veš, da sem včasih nagel. Dva tisoč, in v petih mesecih mora biti vse dogotovljeno. Ivanka, če se mi ne obnese, potem le govori in mi očitaj, takrat te bom poslušal in drugič tudi ubogal; a danes ne oporekaj!“

Žena je hotela nekaj odgovoriti, pa prihitela sta v sobo Janček in Ivka, kličoča že oddaleč:

„Ata muca, dve mucii, tri mucel!“

„Veste mama“, hitel je Janček, „stara jih je pripeljala iz skednja, ko sva šla z vrta.“

„Ta moja, ta tvoja, dve mladi sta“, govorila je Ivka in izbirala zase ono, ki je bila bolj črno-lisasta. „Ta moja, ta tvoja!“

Pa Janček je hotel Ivkino zase:

„Ivka, črno-liska bo moja, poglej, saj ima ta rujavka mnogo daljši rep in skoro lepša je.“

„Če je lepša, pa naj bo tvoja!“ zaklicala je sestra in hitela s svojo mucu k materi, „meni se ta lepša zdi!“

Bila bi se gotovo še pričkala, morda celo malo spopadla, da ni prišel v tem trenutku ded iz svoje sobe.

„Tako, tako, zdaj se bota pa še kregala. Obe mucii bomo dali Krivcu, da jih odere!“

„Joj, ali ste jih slišali, kako sta zajokala?!“

„Ded, ne dreti, ne dreti! Janček, le imej ti lisko, bom pa jaz vzela rujavko.“

Janko pa je hotel biti tudi velikodušen, zato je razsodil pol v joku pol v smehu:

„Veš kaj, ti boš imela lisko, jaz rujavko. Pa lisko bova imela bolj oba, ker je lepša, upregala bova pa obedve.“

„Upregala pa obe, upregala pa obe!“ hitela je veselo Ivka in zraven pozabila na jok. „Janček, kdaj? Zdaj-le?“

Pa bilo je treba še vozička. A predno ju je mogel kdo udržati, sta bila že na dvorišču pri pomočnikih, da jima ga naredé.

Roditelja sta stopila k oknu; gledala sta ju, kako sta tekala po dvorišču, poslušala njun smeh in vrisk, pozabila sta na ono, kar je bilo pred par hipi in bila srečna v sreči svojih maličkov.

Ded pa je obsedel na stolu, basal novo pipo in zraven govoril polglasno kakor sam seboj:

„Stari in mladi imajo igrače, in če jih nimajo, niso srečni. Samo da so otroci navadno bolj srečni ob svojih, kakor dorasli ob svojih. Primaruha, da res!“

Ko bi ne bil opazil, da ga onadva ne poslušata, govoril bi gotovo še mnogo o svojih mladostnih igračah, kakor je imel navado, kadar je bil izredno dobre volje, toda tako je umolknil, nažgal tobak in začel pregledovati svoje čevlje starega kroja. Ko je videl, da ne bodo imeli še kmalu luknje, sklenil je svoje opazovanje, kakor da bi bila tudi ona dva opazovala njegovo obutev:

„Primaruha so trdni! Stari čevljarji so delali vse drugače kakor današnji!“

Skozi okno pa je sijalo najlepše solnce in pri polzastrih zagrinjalih je kupal košček temnoplavega neba kakor veliko skrbeče oko Stvarnikovo.

Bil je vrlo lep pomladni dan.

4.

Stare grajske dvorane so bile oživele.

Zaprašene slike davnih pradedov na stenah so strmele začudeno v to novo, nenavadno življenje, in zdelo se je, da si namežikujejo in šepčejo hudomušno.

Vrtovi so se odeli z novim cvetjem, novo posute steze med gredami so zablestele izmed zelenih ruš. Stoletni kostanji so upogibali svoje košate vrhove, in zelene ciprese so šumele v lahnem vetru.

K Mulleyu je prišla družina Levijeva iz Gradca, družina Mandelnova z Dunaja, in s temi znanci in prijatelji.

Grajščak je sprejemal svoje velikomestne goste z odprtimi rokami in smehljajočim obrazom.

Izprva so gledali Dolinci začudeni za vsako kočijo, polno novih tujcev, ko se je peljala s kolodvora proti gradu; stikali glave in si šepetali o neizmernem bogastvu Mulleyevem, ko more pogostiti toliko ljudi, in če treba tudi dva, tri mesece; končno so se tudi temu privadili, kakor se privadi človek slednjič vsaki stvari, in bilo jim je nazadnje že malo mar, kdo odhaja, kdo prihaja . . .

Pred Dolom tik Lene je močvirje, obsegajoče precejšen kos zemlje.

Ob najjasnejših jutrih se dviguje iz njega gosta, težka megla, da sije v vsem okraju redko redko jasno, solnčno jutro. Kositi ni moč, saditi še manj, tako da je ta zemlja pravzaprav mrtev kapital, od katerega ne vleče nihče niti krajcarja obresti.

Večkrat se je že sestavila komisija za izsušenje močvirja, in vsakdo je vedel, koliko šote bi se dalo izrezati, pa — zaspalo je vselej zopet vse. Bilo ni zadostnega kapitala.

Resnično je, da se nam Slovencem tujci lahko z zaničevanjem rogajo. Koliko bogastva krije naša zemlja v sebi, pa mi si ga ne znamo izrabiti! Kaj sem hotel odgovoriti nekemu Nemcu, ko mi je rekel pred kratkim: „Hvalite, kolikor hočete, svoj narod, delajte zanj, kakor vam drago, pridobili mu ne boste mnogo ali pa nič! In to zato, ker sam noče. Slovenec se navduši ob vsaki besedi, da kar kipi svetega ognja, ko pa pride trenutek dela, povesi malomarno roke in vzdahne: „Ne morem!“ — In tudi če si je sezidal že temelj dva tri metre globoko, vendar popusti pogosto vse, da preraste trava, češ: Nimam kamenja, da bi zidal naprej!“ Kaj naj mu bi odgovoril? Skomizgnil sem

„Dom in svet“ 1900, št. 19.

z rameni, a srce me je zbolelo, ker sem uvidel, da je gola resnica. Če bomo še naprej tako gospodarili s svojo zemljo, ne bo v dveh stoletjih prav nobenega Slovenca več. Zakaj pa se umaknemo z lastne grude tako radi vsakemu tujcu, ki nam količkaj obljubi zanjo?!

Tudi v Dol je moral priti tujec-žid, da se je najprvo ustanovil in utrdil, hinavsko se spoprijateljil z domačini in nato . . . toda, kaj mislite, zakaj so hodile v njegov grad milijonarske rodovine Levijev in Mandelnov? O, kjer sedi na mrhovini jeden vran, prileti jih kmalu cela jata, a znano je, da pijavka pijavki ne izpije krvi . . .

Ne bom opisaval pričujočih dogodov podrobno. Sram me je razkrivati svetu, kako lahkomišljeno so šli Dolinci tujcem na limanice; sramoto rojakov vsakdo rajši zakriva kakor odkriva, dasi bi bilo pogosto narobe desetkrat boljše. Povem le toliko, da so bili gluhi za vse dobre svete in opomine pametnih mož, in celo režali so, če jim je kdo kaj rekel: „Kaj, ti mu odsvetuješ? A tega ne pomisliš, koliko dela bomo imeli pri tem domačini! A kjer je delo, je tudi zaslužek. Kruh nam hočeš odvzeti, kruh, ker ne razumeš bede, trpimo!“ — — —

In konec?

O, Dolinci so strmeli koncem treh mesecev, ko se je dvigala poleg Lene obširna, prostorna opekarna visoko v oblake. Začudeni so postajali in povpraševali: „Čemu pa opekarna? Ali bodo v nji šoto sušili?“

Mulley in drugi so obetali pač vse kaj drugega, nego so nameravali v resnici. Rekli so: „Ko izsušimo svoj svet, izsušite ga lahko tudi vi, a lokomobila bo tudi vam na razpolago! Samo toliko in toliko sveta nam odstopite!“ —

No, grajščak in tovariši so se pred vsem prepričali, kaka da je kupljena zemlja. In glej, bila je sila pripravna za opekarno.

Zidala se je tovarna, in nihče ni vedel, čemu . . .

Poslanec Konoplja ni nič ugovarjal, ko ga je Mulley prosil, naj mu tudi on da tisti ničvredni svet ob Leni. Moj Bog, kaj bo od-

rekel prijatelj prijatelju! In Mulley in Konoplja sta bila prijatelja!

Vprašujete me: „I, kako je to mogoče? Saj Konoplja je bil vendar tolj dalekoviden kakor priprosti ljudje in zraven tega je bil vsaj nekoliko narodnjaka!“ — O, ali mislite, da dela samo poslanec Konoplja tako? O, o! — ko bi vsi narodnjaki v besedah bili tudi narodnjaki v dejanju!

5.

Ko je bila nova tovarna dograjena, uvidel je z drugimi tudi Tomažič, da se je začelo za ves kraj novo, čisto drugačno življenje, in sicer ne v prid domačemu ljudstvu.

So ljudje, katere en sam trenutek, en sam dogodek čisto izpremeni. Podobni so trudnemu popotniku, ki je zašel pozno v noči v gozd. Brez moči se sesede na robu propada in sanja morda najlepše sanje, dočim sikajo neposredno pod njim strupeni gadi. Pa votel grom ga predrami in mameči blisek mu odkrije propad. V trenutku mu izgine vsa utrujenost, vsa malomarnost. Kar more, hiti od propada na varno, v zavetje. Tomažič je spadal v vrsto takih ljudi. Izrasel je iz naroda, zato je nehote tako mislil, kot ljudstvo, čutil tako in delal tako. Njegova narodna zavest je do tedaj spala v njegovem srcu, ker ni bilo dejavnega vzroka, ki bi jo prebudil. Na površju so bile dnevne skrbi in vsakdanji kruh. A sedaj se je ta narodnost v njegovem srcu naenkrat vzbudila, njen zubelj je vzplamtel in ogrel Tomažiča.

„Torej tako je to novo življenje, tako! Do sedaj smo se borili samo za kruh, a od zdaj se nam bo treba braniti pred tujci, da nas ne preženo z rodnih tal! O tako novo življenje!“

In vstal je, dvignil glavo in rekel:

„Morda ni še prepozno!“ — — —

Če je do sedaj mrzil Konopljo iz zgolj osebnih vzrokov, ga je od tistega hipa zaničeval iz vse duše, ker je videl njegovo malomarnost in neznačajnost. Njegova dolžnost je bila, razodeti Dolincem, kaj jim preti v bodočnosti, če se dadó tako ujeti, saj on je to vedel, moral vedeti, toda storil ni tega.

Nasprotno! Podal je celo lastno roko, da se je mreža za tržane tem širje in trdnejše razpela . . .

Kakor rečeno, ko je bila tovarna dograjena, spoznal je Tomažič prevaro; uvidel je pa tudi, da pride sedaj zaradi svetá vrsta nanj. Ko bi grajščak rezal šoto, kakor je prej zatrjeval, pustili bi ga lahko v miru; a zdaj je stala tovarna tik njegovega sveta, ali bolje, obdana od njegove zemlje skoro od treh stranij. Vsaj cesta je morala čez-njo, a grajščak je bo zahteval najbrže več, ker jo bo rabil. — — —

Bila je nedelja, jasen lep dan.

Popoldne je bilo izredno toplo, in Tomažič je šel z družino na izprehod proti kolodvoru. Ob delavnikih je bil malo doma, odkar je delal v gradu; zato se je pogovoril toliko rajši ob nedeljah z domačimi. Spravili so seboj tudi deda, ki se je seveda vkljub toplemu solncu ogrnil v gorko sukno, kajti stara kri in stare kosti čutijo izdatnejše in preje večerni hlad

Ko so se vračali skozi trg, stala je pred gostilno pri „Kostanju“ večja družba kmečkih in trških mož. Bilo je videti, da so v živahnem pogovoru, kajti ta je mahal z rokami, oni majal z glavo, tretji ustavljal tovariša in mu govoril polglasno v uho. Večkrat sta se slišali besedi: grajščak in Mulley; vsi pa so bili pripravljene vstopiti v gostilno.

„Vidiš ga no, tukaj prihaja Tomažič!“ pokazal je eden na mimoprišle. „Redkokdaj ga vidimo v zadnjih časih. Ta bo vedel še najboljše o vsi stvari. Tomažič, hoj . . .!“

Ta je uganil njih pogovor, zato se je obrnil k svojem:

„Pojdimo nekoliko noter! Vidi se, da bi govorili radi z mano.“

Ivanka in oče sta hotela, naj gre on sam, sama pa da pojdeta z otroci domov. Toda Tomažič je bil odločno proti temu.

„Enkrat po dolgem času gremo vendar zopet lahko med naše ljudi. Mislili bodo sicer, da nimamo čiste vesti!“

Dva, trije kmetje so prišli k njim, in kmalu je bila vsa družba v gostilni.

„Torej, Tomažič“, rekel je Brentè, ko so sedli in naročili Dolenjca, „ti moraš bolje vedeti, kot mi vsi. Kako je pravzaprav?“

„Ti meniš Mulleyovo tovarno? Pravzaprav vem toliko, kot vi. Vidi jo vsak, ve pa tudi vsak, da bi ne imela stati!“

„Ha!“ razjezil se je Vraganov Nace, ki je bil precej vročekrvn in nagel, „jaz pa povem vsemu svetu v obraz, in če treba, Mulleyu samemu, da nas je ogoljufal, ogoljufal on in njegovi pomagači! Kaj nam je obetal? Šoto, a zdaj?“

„A zdaj?“ povzel je Mihelič in zvrnil poln kozarec Dolenjca, „vruga bo rezal, pa ne šote! K večjemu še nas zraven!“

„Pa če bi ga tožili?“ oglasi se nekdo na onem koncu mize, „tožili, da ni naredil tako, kot nam je obetal?“

Ivankin oče, ki je do zdaj molčal, je naglo povzel:

„Tožili? Ali imate pisano pogodbo, kaj vam je obetal?“

Obmolknili so vsi. Te niso imeli.

„Tožili, da“, nadaljeval je ded, „in izgubili. Ali veste, kaj so židje? Povejte mi po pravici, ali vam ni prej nihče odsvetoval spuščati se z židi v kupčije?“

Starček je postal nenavadno živahen. Oči so mu zagorele v čudnem ognju, in zgubana lica so lahko pordela.

„Oče!“ pošepetal mu je Tomažič na uho, „nikari tako ostro! Prizadeti so že sicer hudo!“

Dedu je ugasnil v trenutku plamen v očeh, lice je dobilo navadno barvo, in mož je rekel čisto mirno, kakor bi sedel doma v naslanjaču:

„Pomagati ni moč! Tovarna je tukaj, in nihče je ne prestavi.“

„Saj na vse zadnje je tudi tovarna nekaj“ oglasil se je Mele, kateri jedini izmed onih ni bil dal nič sveta. „Naši delavci bodo imeli vendar nekaj zaslužka.“

„Pa Vogla bodo uničili!“ rekel je Tomažič, kateremu je šinila ta misel še le sedaj v glavo. In čim dalje se je pri nji mudil, tem trdnejše je bil prepričan, da je resnična. Čudno se mu je le zdelo, da mu to še ni prišlo do tega trenutka na misel.

„Pa res, res!“ umešalo se jih je več, in Martinec je celo udaril ob mizo, da so zaženeli kozarci. „V začetku bo Mulley nastavil delavcem gotovo večjo plačo, s tem je pa tudi po Voglu.“

Vogel, tržan iz Dola, je imel malo opekarno s kakimi petnajstimi delavci, brez vseh strojev, s katero pa je popolnoma zadoščal vsem potrebam v domačem trgu; izven okraja izvažati opeko pa tako ni bilo mogoče, predno ni stekla železnica.

„Vrag naj vzame vse tovarne“, zarobantil je Brente, ki je izpil že tretjo mero.

„Kar se tiče tovarn“, oglasil se je zopet ded, „je tako-le: Tovarne same na sebi niso zlo, temveč zlo šele po njih pride. Kjer so tovarne, treba tudi dosti delavcev. Kmečka mladina gre v tovarno, in kmet je brez delavcev, ali jih pa dobi le za tako plačo, ki je previsoka za njegovo gospodarstvo. Navadno pa en kraj ne premore dovolj delavcev, zato jih je treba dobiti od drugod. Toda kaj vse s takimi tujci pride, pokazali so že mnogi kraji, in rečem vam, da bo pokazal tudi Dol. Izprijenost srca, brezverstvo, nernavnost so bolezni, ki se lahko kmalu zanesó, odpravijo pa se težko, če se sploh kdaj odstraniti morejo. Slabi vzgledi delujejo na slabo stran močnejše, kot vse pridige in krščanski nauki na dobro.“ — — —

Pogovarjali so se še precej časa in obdelavali to in ono. Nazadnje pridejo zopet na Tomažiča.

„I, saj na vse zadnje boš moral tudi ti odstopiti svojo zemljo, Tomažič!“

„Moral?“ oglasil se je nekdo, „če bo hotel!“

„Saj ga bodo prisilili!“

„Prisilili in pokopali, če se z lepa ne bo udal. Kaj boš storil, Tomažič?“

Ta je bil sklenil že zdavnaj: „Z lepa se ne udam.“

„Če bo le mogoče, ne!“ odgovoril je odločno zvedavo zročim kmetom.

„Dobro, dobro!“ zaklicali so vsi hkrati, „saj te siliti ne more nikdo! Niti Mulley z vsemi svojimi židi! Kar hočeš, prodaš, kar nočeš, pa ti ostane za vedno!“

„Siliti te ne morejo, svet je tvoj, in če hočeš, ga odstopiš, če nočeš pa ne! Ne udaj se, Bog te živi Tomažič! Ti si še mož, Konoplja in drugi pa so babe!“ — — —

In tako je vedno! Kadar človek nima ali ne more mnogo več izgubiti, svetuje lahko to in to, in če tudi bližnjiku v škodo. Gorje pa onemu, ki se po takih svetih ravna brez lastnega prevdarka!

Deđ je proti koncu mirno vlekel iz svoje pipe, gledal za kolobarji modrega dima in poslušal kakor od daleč kmete in njih klic:

„Ne udaj se!“ Videlo pa se je, da ima starček svoje misli.

Med tem je legel mrak, in zvezde so zagorele na temnomodrem nebu.

Ivka je zaspala na materinem naročju, in Janček je tudi že komaj odpiral trudne oči. Nekaj časa se je sicer kratkočasil s krčmarjevim Turkom, ko pa je gostilničarka poklicala psa k večerji v kuhinjo, ni imel ničesar več, s čemer bi se motil.

Odšli so kmalu proti domu.

(Dalje.)

Gospa Marija.

(Z naših gorá. — Spisal Fr. Kočan.)

(Dalje)

III.

Jesen se je bližala.

Jutranji vetrovi so bili skozi močnejši in skozi hladnejši. Ponoči je padala rosa, in zjutraj je često slana pobelila polja in travnike. Gozd je začel izgubljati svojo privlačnost in lepoto; ni več mnogo manjkalo do časa, ko se začne med drevesi kazati rjavina in ko postaja kos neba med drevesnimi vrhovi večji in večji.

Mimo Rogljana je bobnela voda kakor prej —, samo, da ne več s tisto silo, kot bobni pomladi, ko po najvišjih hribih še sneg kopni in se zemlja taja. To bobnenje je bilo zdaj le še bolj usihanje in poje-manje.

Mlinska kolesa ob mlinu so mirno stala. Lopate so odpadale od turbin, in ob žlebovih so se razsušile deske, zvežile se in se trgale od tramov.

Omejec se je bil sicer preselil na Rogljanovo, toda šele na pomlad je mislil začeti s popravo poslopja in se lotiti mletve, kakor nekdanj Rogljan.

Gospôda se je na svojih izletih pogosto oglašala v mlinu. Edvard in Ema sta nosila

Miciki igrač in sladkarij. Pa kaj je Micika marala za igrače in sladkarije! Tudi gospod Franjo in gospa v mahadravi obleki sta se bila oglasila. Tedaj je bila prinesla gospa mal, bel slamniček in ga dala Miciki, češ naj ga nosi že zdaj, da se ga privadi, ker poslej bo nosila le takega. Micika pa ga ni hotela nositi. Le na skrivnem si ga je bila pome-rila in se pokazala Meti in Omejki. Obe sta rekli, da se ji podá in da ga naj nosi. A Micika ga tudi še potem ni hotela nositi. In ko je Omejec zvedel, da ga ni hotela, je bil vesel in je dejal: „Prav je! Ga bo že nosila, kadar bo čas za to —“

Dnevi so tekli hitro — o, kako hitro! Lastovke še niso bile odletele, in že se je reklo po dolini:

„Gospôda bo samo še nekaj tednov!“

Micika ni kazala, niti da gre rada, niti da ne. Dekletce je bilo tiho, kakor vedno, in je pustilo, da so drugi delali in ukrepali, kako bo prav. Sicer pa je bila zadnje dni več v dolini, kakor doma. Edvard in Ema sta se kosala, kdo bi ji postregel bolje; gospa v beli obleki pa jo je bila začela že laško učiti — — —

„Gospôda se odpravlja na odhod!“

Novo življenje.

(Povest iz našega trga. — Spisal I. Kremen.)

(Dalje).

6.

Med tem so tekle stvari svojo navadno pot; tovarna je bila dozidana, in notranja oprava se je bližala zvršetku.

Poletje se je nagnilo h koncu.

Zelena listje na lipah in kostanjih je porumenelo, sadovi na drevju so se obesili zrela proti tlom, in dnovi so se zdatno skrčili.

Jurjevič, mizarski mojster, ki se je bil priselil štirinajst dnij pred časom, ko se začenja naša povest, iz mesta v Dol, je dogotovil mizarska dela v tovarni . . .

Bilo je popoldne prvo jesensko soboto. Po nebu so se sicer vlačile drobne, pajčolanaste meglice, da je sijalo solnce le medlo skozi, vendar je bilo prijetno sedeti v verandi za gradom in sanjati, sanjati o odbeglih dneh, o osuti sreči, o velikomestnem življenju, kakor je sanjala mlada triindvajsetletna grajščakinja Ida.

Ostala je sama doma. Gostje so šli pod grajščakovim vodstvom na gozdne jerebice.

Koliko dnij, koliko večerov je že presanjala tako! Nič je ni motilo, nič okrog nje je ni zanimalo; kvečjemu če jo je vzbudil iz sna vel kostanjev list, ko je pal na drobni stezni pesek pred njo.

„Kakor gineš ti, tako venem jaz!“ je vzdahnila tedaj, se naslonila na mehko naslonjalo, da je bila videti radi svojega leporaslega polnega života kakor veličastna rimska kraljica, sedeča na vzvišenem mestu.

Solnce se je potapljal v zaton. Večer je počasi vstajal iz dolin, in mrak je padal kakor temna senca. Le zdaj in zdaj so švig-nili zadnji poslavljajoči se žarki krvavo skozi drobne oblačke . . .

Zazvonilo je k večernicam. Zvonilo je tako ljubko, tako v srce segajoče, tako sladko, da je izvabilo teto Emilijo iz tihe sobe.

„Idka, jaz grem k večernicam“, rekla je grajščakinji.

„Ha, ha, še zame nekoliko, teta!“ se je zasmejala za njo mlada gospa. „Prositate Boga, da mi prežene dolgčas!“

Ta trenutek je pristopil Tomažič, da želi milostljivi lahko noč. Kajti če tudi je vedel, da pride z grajskimi še v hudo borbo, vendar je hotel biti ves čas prijazen in dostojen. Čul je norčljivi smeh Idin, opazil žalostni izraz na velem obrazu odhajajoče starke, in ni si mogel kaj vkljub svoji prijaznosti, da ne bi rekel nekoliko pikro:

„Milostljiva! Kakor vidim, se vi včasih radi nekoliko ponorčujete iz molitve!“

Mlada gospa menda takega ukora še ni nikdar dobila. Jezno je stisnila ustni in hotela mu jo je zaničljivo vrniti; pa kakor da se je premislila v trenutku, zasijal ji je sladki smehljaj na licih, in odgovorila je veselo:

„Norčujem? Ko bi, gospod Tomažič, vedeli, kako iz srca mi je prišla ta želja, ne dolžili bi me tega.“

„Oprostite! hotel vas nisem meni nič, tebi nič, dolžiti . . . sicer pa . . . vi tožite o dolgem času? Kako to?“

Ida se je zasmejala njegovemu začudenju, mignila z desnico, naj sede vsaj za hip, in nadaljevala:

„Seveda vi ne veste, kaj je dolgčas. A jaz! Tu v najbolj pozabljenem kotu sveta, sama, brez zabave, brez vsega, presamujem ves dan. In če pride kdaj kaka družba, kako razvedrilo, zdi se mi kakor jetniku, če mu posije po temni noči jutranji žarek na slamnato ležišče. Pa kaj, recimo, ima jetnik“, nadaljevala je po hipnem premolku, „od takega žarka? Kvečjemu, da spozna v njegovi luči svoje žalostno stanovanje! In jaz? Po takih dneh, ko ostanejo sobe zopet prazne in gluhe, vrtovi zapuščeni, in sedim jaz zopet tukaj

sama, se mi zdi, da so se nad mano zopet strnili mrakovi, mrakovi hujši in strašnejši kot kdaj!“

Ida je bila razburjena. Lica so ji žarela in roka ji je trepetala nemirno v naročju. Videlo se je, da je govorila ta ženska danes, morda prvič v življenju, prav iz srca. A kaj jo je gnalo do tolike odkritosrčnosti proti človeku, s katerim se je tekom teh mesecev sicer precej dobro upoznala, ki pa ji vendar ni bil enakopraven? — O samota, samota! Vi ne poznate moči samote! V nji se omehčajo najtrša srca, in ponižajo se najponosnejše duše. Srce zahrepeni iz svoje praznote, iz svoje samote. In čim močnejše je to teženje, tem groznejši je obup, ki leže v prazno srce, če tega hrepenenja ne utešimo. In ta obup pljuska v srcu in žene visoko njegovo valovje. Pa kakor izpljuska razburkano morje dračje na prod, tako iztira kipeči obup resnico iz srca. Tako je bilo tudi Idi.

Jokala je do zdaj, kadar je bila sama, vila roke in tolkla z malo pestjo; a kadar je bil kdo pri nji, tedaj se je delala mirno, hladno, mrtvo in ni pokazala, da jo tako muči samota. A danes naenkrat je prodrla dolgozakrivana, dolgozatajevana obupnost iz srca in odkrila — njo.

Tomažič še ni imel prilike opazovati te ženske tako natanko. Ta polna lica, podobna belemu mramorju nadahnjenemu z lahno rdečico, te globoke, skrivnostne oči, to polno, prožno telo, in ta dražestna rdeče-rožasta domača obleka, ne... čuda ni, če jo je bil vzljubil grajščak!

Ida je videla Tomažičev motreči pogled.

Na licih ji je zaigral za trenotek skrit smehljaj. O, ona je vedela, da je lepa, saj so ji peli to v lepoti razvajeni gizdalini že v njenem dvanajstem letu...

Večernica je zatrepetala na nebu.

„Poglejte jo, kako sameva, in tako samujem jaz! Toda...“ popravila se je naglo, kakor da ji ni to vzdihovanje več ljubo, „zadržujem vas, kot bi vas ne čakala doma ljubeča žena in dva malička, lepa kot angelca. Gospod Tomažič, ali imate doma Jančka in Ivko?“

Tomažič se je začudil, da ona to ve.

„Ali ju poznate, gospa? Celó za imeni veste?“

„Ha, ha“, zasmejala se je, „saj sta mi sama povedala zadnjič, ko sta bila tu. Lepa kakor angelca, pravim vam.“

Tomažiča je navdala hvala iz teh ust s ponosom. Katerega očeta bi ne oveselil, če mu hvališ otroke, da so pridni in lepi?

Vendar je vstal, da odide.

„Lahko noč, gospa!“

„Pa roko mi boste vsaj dali ali ne?“ zasmeye se zopet ona hudomušno, videč, da si tega menda ne upa.

„Na svidenje v ponedeljek; jutri tako nimate časa, ker vam ga preveč maše vzamejo, ha, ha...! Poglejte, za slovo mi zopet lahko očitata, da se norčujem!“

Za vrtnim plotom je nekaj zašumelo...

Pred gradom je srečal Tomažič Jurjeviča, ki ga je vprašal, če je grajščak doma.

„Odšli so vsi na lov!“ odgovoril je postrežljivo. Jurjevič je bil njegov tekmeč, hud tekmeč, pa odkar je bil dobil delo v tovarni, delal se je do Tomažiča prijaznega.

„Bom pa počakal, saj pridejo gotovo kmalu. Grajščak mi je naročil za nocoj račune!“

In poslovala sta se.

A Jurjevič se je vrnil kmalu zopet na rob hriba, gledal dolgo za odhajajočim Tomažičem in se hudomušno smejal.

„Nedolžnost nedolžna...! Lepa je res ta mlada grajščakinja...!“

7.

Tomažič je bil sedaj večkrat pri „Konstanju“.

Trdil je, da se sredi tržanov nekako poživí v svojem sklepu: „Ne odstopimo!“

Njegov ukrep je bil znan celemu Dolu. Govorilo se ni o drugem, kakor o Tomažiču in o Konoplji. Primerjali so tadva moža med seboj, in v srcu vseh se je porodila misel: „Pri prihodnjih volitvah vržemo Konopljo in izvolimo Tomažiča!“

No, misel še ni bila zrela, zato si je ni upal nihče izreči, dasi je bila vsem na jeziku.

Ded je molčal k zetovemu početu, dasi se mu je bralo na obrazu, da mu ni všeč.

Takisto je molčala Ivanka in puščala možu po svoji navadi popolnoma svobodno roko. Zvečer je prihajal truden z gradu, in vendar je odhajal po večerji z doma. Ivanko je to bolelo v srce. Ali se mu je priskutilo tiho, mirno življenje med svojci? Ali nima ogenj njene ljubezni več moči obdržati ga doma, ali so izgubili nedolžni, ljubki otroci ves upliv na njegovo očetovsko srce? O, te misli so jo skelele, in njeni pogledi ob njegovem odhodu so govorili več, kakor bi povedale dolge, dolge prošnje.

In vendar Tomažič teh pogledov ni opazil, ali jih ni hotel videti . . .

Še-le, ko je stopal pozno v noči od „Kostanja“ po trgu, kjer je vladala grobna tišina in so ga pozdravljale dolge temne sence starikavih, enonadstropnih hiš, kakor da širijo duhovi svoje mrzle, strašne roke, hoteč ga objeti, zadušiti, spomnil se je teh prosečih pogledov. In tedaj ga je obšlo čudno čuvstvo:

„Doma imaš tako lepo življenje, ljubečo ženo, pridno deco; pa ves dan nisi doma in zvečer se odteguješ njih družbi . . .!“

Toda . . .! Ko bi bil Tomažič kot prejšnje dni miren v svojem srcu, zmagala bi ta podoba domačega življenja, tako — ne.

Zadnje čase je mislil večkrat na Ido.

Čudil se je izprva, zakaj se je tolikrat domislil. Ujezil se je sam nase in zamrmral je nejevoljno:

„Kaj vruga mi mar! Mnogo ni vredna, kot niso vse skupaj mnogo vredne, kar jih je njene vrste!“

Pa zvečer je mislil malo drugače.

„Res žalostno življenje ima pa vendarle pri vsem svojem bogastvu. Vajena vsega, in zdaj tukaj sama, kakor zakleta kraljica, za katero ni odrešenja.“

In začel jo je po malem pomilovati.

„Da bi vsaj grajščaka ljubila!“

Pa Ida ga ni ljubila . . .

* * *

Gospod Levi si je prižgal smotko, se obrnil k družbi in rekel: „Gospoda, svetujem, da vržemo par tarokov. Gospod Konoplja, zadovoljni?“

„Z največjim veseljem! Takoj?“

„In vi, gospod Tomažič . . . ne?“

„Oprostite, jaz ne igram nikdar! Pred leti . . .“

„Gospod Tomažič se boji najbrže izgube“, je pripomnil Konoplja precēj malomarno, a rezko.

Toda Tomažič ni hotel slišati te pikrice.

„Res ne igram gospoda, saj vas je itak dovolj!“

Sosedna soba je bila igralnica.

V salonu so ostali teta Emilija, Tomažič, Ida in dve Mandelnovi dekletci, ki sta prišli prejšnji dan z odgojiteljico za očetom z Dunaja.

Punčiki sta bili sila živi. Igrati sta se še hoteli, in odgojiteljica ni imela malo opravičiti, da ji spravi spat.

„Še tole, še tole!“ vikali sta v enomer, in ena se je oprijela mize, da je „sitna gosposodična“ ne spravi, druga je poletela k Idi in se je krčevito oklenila.

„Kaj ne gospa, da smeva še ostati? Poglejte, saj nisva še nič zaspani!“

In da bi to dokazala, je odprla široko oči.

Ida se je zasmejala, pa rekla je:

„Le ubogajta, le, jutri gremo na jezero.“

To je pomagalo.

„Na jezero, na jezero! Pa vozili se bomo, medve, vi, papa, gospod grajščak, in pa veslali bova medve?!“

Jezero je bil ribnik za grajskim vrtom, s plitvo, kalno dežnico.

Teta Emilija pa je bila skrbna žena in pogledala je sedaj v kuhinjo, sedaj v klet, sedaj je šla sem, sedaj tje . . .

In ostala sta Ida in Tomažič.

„Poglejte! Pa reci kdo, da naj ne tožim o samoti! Nocoj ste vsaj vi tukaj, a drugače?! Jaz ne igram, a pri njih sedeti?“

Imela je zopet ono rožnato obleko s plavkastim predpasnikom kot hišna „mamica“ in bila je bolj dražestna kot kdaj, in ljubezniva kot kdaj.

„Pa vaša angelca, zdrava? In gospa soproga? Jaz je ne poznam in žal mi je. Jedenkrat vsaj bi prišli vsi skupaj k nam! Kako bi bilo krasno! Ali je lepa?“

Vstala je, da se je razlila po njenem obrazu bleda luč svetilke pod stropom. Tisti hip so ji zacvele kakor od sramu nad svojimi besedami rože na licih še živejše, in

V molitev zatopljena.

Fot. Jerkič.

Zasmejala se je, kakor da so zapeli srebrni zvončki. „Kako sem neumna! Moža vprašati, ali je žena lepa. Ha, ha! Pa lepša ni, kot jaz!“

lepi, gosti, plavi lasje so se ji usuli čez tilnik.

„Lepša?“ vprašal je Tomažič in jo pogledal živo, strastno. „Ne, lepša ni, pa tudi

ne vem, katera bi se merila z vami?“ Ustrašil se je sam svojih besedij. Kaj je pravzaprav rekel? Ah, nič kot navadno frazo, toda kaj je zraven čutil?

„Glejte, glejte!“ požugala mu je z drobnim prstkom, „kakšen poklon! Le čakajte, zatožim vas soprogi, kadar jo dobim. Ali vas bo!“

Čez nekaj časa, ko sta se nasmejala oba tem besedam, je vprašala dalje:

„Ali vas ima rada? Toda glejte, že zopet neumno vprašujem. Ko bi vas ne imela rada, bi vas ne bila vzela. — Pa raje vas nima kakor — jaz! Pijte, gospod Tomažič!“

Ali je to šala ali resnica? Kaj je rekla? Kaj? — Tomažič je pil — in pil mnogo.

„Milostljiva . . .!“

Teta Emilija je vstopila v salon pogledat, če ne potrebujejo vina.

„Ha, ha, poglejte ga!“ zasmejala se je Ida, ko je odšla teta. „Kako sem rekla? Da vas nima žena raje kakor jaz? Kakor jaz Mulleya namreč! Ha, ha, in vi ste brž obrnili nase! O vi možje, o vi možje!“ in požugala mu je zopet z onim drobnim prstkom.

Tomažič je stisnil ustni in obmolknil.

„In ker ljubim svojega soproga — — toda ne: začniva bolj učeno! Recimo, vaša žena vas ima prsrčno rada. Vaš prijatelj je tudi nji ljub gost v vaši hiši; ali pa ji more biti ta človek od onega dne še ljub, ko razžali vas, ko se sporeče z vami, ko vam začne klubovati?“

Uprla je vanj svoje žareče oči. On ni vedel, kam Ida meri. Nocoj sploh ni mogel dobro misliti. Vendar je vedel, da bi žena tega gosta ne imela več rada v hiši.

„Dom in svet“ 1900, št. 20

„Dobro, dobro!“ nadaljevala je grajščakinja. „Kje morem imeti jaz rada, tako iz srca rada vas, če ste tako poredni, da trdno sklepate, kljubovati — Mulleyu?“

Ida je umolknila, Tomažič je pa — prebledel.

Slikal H. Kvetschmer.

Vaja v potrpežljivosti

Grom je zabobnel, blisek je švignil, in v njegovi luči je zasijal pred njim dvojni propad. In v propadu se mu je zdelo, da stoji Ida, razpenja roke in ga vabi, vabi. A tam zraven stoji tovarna, ah ne stoji, seseda se na njegov svet . . .

Zavladala je v salonu grobna tišina. Nič je ni motilo, nič, niti Idino burno valovanje prs . . . In tu, iz sosednje sobe se začuje zmagodobiten klic: „Bravo, ‚pagat‘ je ujel ‚monda‘ in ‚škisa‘. Takega pa že zdavno ne!“

Tomažič je pozabil v hipu, da je nocoj sploh kaj pil. Oči so se mu odprle, razum se mu je zbistril in — vedel je, da je zapeljala nekoč kača Evo z zapeljivimi besedami in zraven to, da je zanj Ida — taka kača, in sicer prav lepa, polzka kača . . .

Ivanka, Ivanka! Kdaj sem pozabil tebe in tvoje ljubezni? Svoje nisem še prodal in poteptal v blato, in vendar . . . !

„Milostljiva!“ obrnil se je do Ide, „vi ste namignili, da vam kdo toliko časa ni ljub, prav iz srca ljub gost, dokler ne ugotovi gospodu grajščaku. In jaz mu ne bom ugodil nikdar prostovoljno, in zato nikoli vaš ljub gost ne bom. Mi ljubimo svojo rodno zemljo, ker nas je ona zazibala v mladostne sanje, sanje polnih upov, in ker je ona gledala naše prevare v poznih letih. Ona je pol našega življenja in pol našega srca. Zato se je oklepamo z vso silo, in nihče nam je ne bo iztrgal!“

Ko je prišel pred svoj mirni dom, bila so okna Ivankine spalnice še razsvetljena. Obstal je pod njimi, srce mu je bilo močno in kri mu je drvila z neznansko silo po žilah.

Ivanka čuje in čaka, čaka morda v strahu in dvomu, a on je zapustil svojo rodno hišo, odvrigel skoro vse vezi, ki so ga uklepale v tiho preprosto življenje, življenje brez velikih sanj in velikih prevar —, da se vzpne višje, višje, sam ne ve kam . . .

Izza ogla je prispel polpijani praktikant Muha:

„O tihi dom,
ti prave sreče raj,
nazaj si vate spet želim,
nazaj . . .!“

In ponavljal je v pretrganih glasovih, opotekajoč se ob vsak kamen:

„nazaj si vate spet želim,
nazaj . . .!“

8.

Janček in Ivka sta stala zamišljena pred upreženimi mucmi.

„Ti Janček“, vpraša sestra brata, „ali ti veš, zakaj imajo mama danes tako rudeče oči?“

Ta je držal roki v hlačah in ni se zmenil, kam vlečeta mucni voziček.

„Pa danes so zmeraj v sobi. Prej po kosilu so me vzeli v naročje, so me objeli in stisnili, da bi kmalu zavpila. Bog ve, kaj jim je, da jokajo.“

„Pa meni so naredili ravnotako, zraven pa še rekli, naj molim, naj moliva ti in jaz. Bog ve zakaj bi bilo treba še popoldne moliti, ko vendar moliva zjutraj in zvečer. Kaj praviš?“

Janček ni odgovoril nič. Šel je, odpregel mucni, ki sta se zapletli z vozičkom v dračje pred hlevom, in ju izpustil. Ivka tudi ni nič več rekla; šla je za bratom, in ko sta pogledala drug drugega, ozrla sta se nehoté gori v okno prvega nadstropja. Zagledala sta mamo za zagrinjali; povesila sta oči, kot bi bila storila kaj hudega, in odšla počasi drug za drugim na vrt . . .

Ivanka pa je stopila od okna, se sesedla ob mizi na stol in brala že tretjič, četrtič:

Visoko čislana gospa!

Da mi ni Vaša sreča tako blizu pri srcu in čast Vaše hiše tako draga, ne pisal bi Vam in s tem prevzel nase grozne dolžnosti, opomniti Vas na Vašega moža in prizadeti najhujšo rano Vašemu ljubečemu srcu. Vaš soprog Vas vara. Mlada grajščakinja ga je čisto premotila. Ne upam se več dalje pisati, ker moram si misliti, da je že to za Vas dvorezen meč, zasajen v Vaše srce. Morda ni tako hudo, toda zdelo se mi je, da sem dolžan prijateljski Vas opomniti, predno je sramota odkrita svetu.

Proseč, da mi tega, kar mi je narekala jedino le ljubezen do bližnjega in skrb za Vašo čast, ne štejete v zamero, ostajam

Vaš Vam udani
skrivni prijatelj.

Ivanka je pokleknila pred Devico brezmadežno in jokala.

Gosti, kostanjevi lasje so se ji razpletli po tilniku, razpustili so se po hrbti, a ona je vila roke in se kopala v solzah.

„In s čim sem to zaslužila, o Presveta, s čim ravno to?! Naj bi mi vzel Bog raje oba otroka, naj bi bila jaz umrla, samo tega ne, samo tega ne!“

Mrzle stene so poslušale njeno ihtenje, in prazni strop je čul njene vzdihne.

„Grešniki smo vsi in vsi zaslužimo kazen, toda take, o Bog, take . . .!“

„Ali more sploh še kdo tako ljubiti, kakor sem ga ljubila jaz? Jaz, ki sem mu brala vse v pogledu, ki sem mu brisala s čela potni znoj, in mu vlivala po svojih močeh mir in tolažbo v srce . . . jaz . . . o Bog!“

Neskončna bolest ji je vzela moči. Ob-slonelna je kakor mrtev kip, v katerem ni krvi, ne življenja . . .

Po dolgem času se ji je nekoliko polegel obup. V mrtvo, neobčutno telo se je zopet vrnilo življenje . . .

Zatopila se je v molitev.

Molila je prisrčno, a kaj? Ustne so molčale, toda govorilo je srce, kojega vsak utrip in vsak vzdih je vzkipek kot dišeče kadilo proti nebu, a v njeno dušo je legel polagoma mir, sladak mir.

Ko je odmolila, je bila skoro prepričana: „To je laž, podla laž!“ Strah in dvom sta izginevala kakor jutranja megla pred solncem, in novo upanje se je vselilo v njeno dušo.

Pa — kdaj še ni prinesla udana, goreča molitev miru in tolažbe žalostnemu in obupanemu srcu? Oni, ki je ukazal besnečim morskim valovom: „Mirujte!“ in so mirovali, more veleti tudi divjajočemu obupu v strtem srcu: „Poleži se!“ in se bo polegel. In On to gotovo veli, če Njemu izročimo svojo nadlogo in svoje bolečine, saj je obljubil, da bo uslišal naše prošnje.

Ivanka je vstala mirna in tiha, premagala je bolečino, in ni se ji bralo z lica, kaj se je godilo pred malo trenutki v njenem srcu.

(Dalje.)

Gospa Marija.

(Z naših gorá. — Spisal Fr. Kočan.)

(Konec)

VI.

Leta so tekla — — —

Kako hitro minejo štiri leta! V tem času je bil Evgen preštudiral pravoslovje in postal doktor; Marija pa se je razvila v prav lepo dekle.

Gospoda je prišla zopet na počitnice.

Pač so bile te počitnice za Evgena nekako posebne, nekako nove. Kot doktor jih je imel uživati prvič in kot tak jih je hotel porabiti do zadnjega. Nasrkati se je hotel svežega zraka in navzeti se neke navdušenosti za prihodnost. Prihodnje počitnice —, kdo ve, ali ga že ne bo stan vezal, da ostane v mestu med zidovjem in med akti — ?

Pa tudi za Marijo so imele biti te počitnice posebne!

Ko je bil pred dobrim mesecem Evgen doposlal profesorju brzojavko, na kateri je stala samo jedna besedica: „doktor!“ — je izpreletelo Marijo po životu nekaj novega, nekaj nepopisnega. In kri ji je šinila v lica, in začutila se je v hipu tako veselo, tako srečno!

In ko je prišel z univerze v Opatijo in na vrtu srečal najprvo njo — tedaj ga vsled zmedenosti prvi hip niti vprašati ni vedela kaj. Prišel je bil tako nenadoma, ne da bi bil naznanil poprej dan in uro. Podal ji je desnico in ji pogledal v oko, rekoč: „Gospodična Marija, ali mi ne čestitate?“ Govoril je sicer v šali, vendar se ji je zdelo, da

kor blisk za gorami, obrvi vstanejo, in v rokah se zgane spavajoča moč, da zatrepetajo, da se krivé prsti in zgibajo v trdo pest. Zaigralo je v njej veselje pokazati svojo moč in se maščevati.

Zamahne z rokami in reče:

„Teta, ali ga čem? Bo videl!“

Maruša jo prime in tolaži:

„Rezika, nikar, prezkodaj je še! Telička se mora najprej ugnati v hlev, potlej se ga pa strahuje.“

„To bi ga!“

„Ta bo še krotak. O, le naj leta še sedaj, dokler je prost, potem bo druga, zakaj ti si dekle!“

„Teta, jaz vas imam rada!“

Maruši se je zdelo dobro, sklone se k Reziki, potisne jo na stol ter objame.

„Rezika, medve bodeva jedno, naj pride karkoli.“

„Cmak! Cmak!“

(Dalje.)

Novo življenje.

(Povest iz našega trga. — Spisal I. Kremen.)

(Dalje in konec.)

9.

Kadar je od zadnjega dogodka stopal Tomažič zjutraj v grad, bilo mu je čudno pri srcu.

Kostanji so mu zakrivali grad, da se je prikazoval skozi goste veje le tuintam košček belega zidu . . .

Obstal je sredi pota in se obrnil nazaj v dolino. Tam doli, sredi trga, ga pozdravlja domača hiša! Tako ljubko se vzpenja nad drugimi, kakor bi ga vabila nazaj, nazaj v svoje tiho zavetje! — In zdaj . . . nekdo je odprl okno . . . on pozna oddaleč ta obraz, ta ljubeznivi obraz, ožarjen od jutranjega solnca. Ivanka je . . .

Kako sloni na oknu in strmi proti gradu! Morda ga vidi? — Srce mu začne hitreje bítí. Tam doli ona, ljubeča žena, mati njegovih angelov — in tu pred njim, o tu pred njim kača, ki se že pripravlja, da mu zasedi strupeni zob v srce in razlije svoj strup v čašo njegove sreče!

Mislil je dolgo, in srce mu je očitalo:

„Saj te ljubeče, skrbne žene niti vreden nisi! Hipna prelest tujega nakita in lepotičja te je omamila, da si poteptal in pogazil svojo ljubezen, zavrgel ljubezen Ivankino. Ali ji nisi prisegel: ‚Večno bom le tebe ljubil, in

do groba ti bom zvest?‘ In glej, ti si prelomil sveto prisego!“ —

Odslej mu ni dala ta misel, ta zavest krivde več miru. Če ga je zapustila za hip, vrnila se je naslednji trenutek s tem večjo silo. Ležala mu je kakor mōra na srcu.

Da bi se je otresel, sklenil je že pogosto, vreči se svoji ženi pred noge, izpovedati vse . . . In potem naj ga dvigne z novo ljubeznijo in z odpuščanjem objame, ali pa naj ga zavrže in pahne od sebe z mrzlo roko in strtim srcem! O, naj ga tudi pahne od sebe! On se bo trudil in delal, da si pridobi vsaj njeno spoštovanje, če ugasle, zavržene ljubezni ni moči razžariti vnovič. — Kolikrat je sklenil tako, in stal je že pred njo, pa pogum mu je vselej upal, in beseda mu je zamrla na ustnih.

In vendar je bila Ivanka kakor prejšnje dni: sama ljubezen in udanost, skrbljivost in delavnost. — — —

Tožba proti Tomažiču je bila vložena. Govorili so o neki poti čez njegov svet, ki je bila v navadi že zdavnaj, zdavnaj.

Mulley je klel, da mu noče iti vse tako zlepa, kakor je mislil. Inženirji so pregledovali zemljo okrog nove tovarne, merili in zmajevali z glavami. Dolinci so hodili gledat in nestrpno čakali izida.

Tomažič je dovršil med tem delo v gradu, in zdelo se mu je, da je pol lažji, kar nima več opraviti gori . . .

In prišel je dan, in rzsodba se je glasila: Tomažič mora odstopiti cesto čez svoj svet proti kolodvoru! Pot čez njegovo zemljo je v navadi že tako dolgo, da je ne more več ubraniti.

Pomagalo ni nič, da je Tomažič pri obravnavi dokazal, da speljejo lahko most čez Leno naravnost na veliko cesto; kolovoz bi bil tudi mnogo krajši. Mulley in drugi so vedeli, da stane samo most petdeset procentov več, kakor pot po Tomažičevi zemlji . . .

Iz sodišča so šli h „Kostanju“.

Tomažič je bil bled in upal, a ostali Tržani razboriti in glasni.

„Prokleti požeruhi, prokleta sodrga!“

„Hudič naj jih vzame!“

„In nese tjà, odkoder so prišli!“

Kletvine in zabavljanja ni bilo ni konca ni kraja. Da je prišel tisti trenutek Mulley, ne vem, kako bi se mu godilo; na rožicah bi gotovo ne sedel. Toda graščaka ni bilo, prišel je po trgu le poslanec Konoplja; videlo se mu je, da je namenjen v grad. Trije, štirje kmetje skočijo pokoncu in hajd na cesto ponj . . .

„Gospod Konoplja, gospod Konoplja! Pojdite nekoliko k nam! Nekaj važnega!“

Konoplja ni bil nič pri volji.

„Oprostite, oprostite, nemudoma moram naprej, saj veste, opravki . . .“

„E, saj ste poslanec, naš poslanec in četrtrtinko toliko časa kot ga imate za Mulleya, bote že imeli za nas!“ obregnil se je Brente, držeč ga za roko, kot da ga ne izpusti več.

Konopljo je ta opazka zbadla, in moral se je hočeš nočeš udati.

„Tomažič je izgubil pravdo, in ž njim smo propali mi.“

Če je šel Konoplja že itak nerad za kmeti, videl bi sedaj, ko zagleda Tomažiča, sedečega v kotu pивske sobe, toliko raje, da bi bil bogvé kje.

„O, gospod Konoplja!“ ogovori ga Tomažič, kateremu se je videlo, da danes ne bo mehak in prizanesljiv. „Naš poslanec!

Dober dan! Ali imate pripravljenih kaj dobrih svetov? Poslanci morajo biti izurjeni politiki!“

Konoplja se je delal, kot da je preslišal to pikrico. Rekel je z dokaj obžalujočim glasom:

„Torej ste izgubili?“

„Jaz? O, jaz sem izgubil, a vi niste!“

Konoplja je prebledel. Eden kmetov mu je ponujal kozarec, in moral je izpiti, če ga ni hotel naravnost žaliti.

„Kako to mislite, da jaz nisem izgubil? Saj se tudi tožil nisem.“

Grozen krohot je zaoril v sobi. Tržani so se dregali s komolci in se neprikrito norčevali.

„Seveda se niste, seveda ne . . .!“

„Branilo vam je vaše domoljubje, kaj ne?“ vprašal je ironično Tomažič in izpil kupo vina; „morda nekoliko tudi rodoljubje. In čisto prav! Če se prav spominjam, ste nedavno nekje trdili, da je vaše najvišje in prvo načelo: mir nad vse!“

„Gospod Tomažič . . .!“ zavpil je Konoplja bled od jeze, „ali se norčujete, ali samo zbadate? In vi? . . .“ obrne se h kmetom . . . „in ti, Nacelj?“

Nacelj je stal bolj za vratmi in imel ravno odprta usta, da ponese k njim kozarec; ko pa je zaslišal svoje ime iz ust gospoda Konoplje in opazil njegov pogled, tedaj so se mu pretresle kosti in obisti, usta so mu zastala odprta, in razlilo se mu je polovico vina po roki.

Z Naceljnomo jih je utihnilo polovica.

V tem trenutku se je začutil Konoplja gospodarja položaja.

„Jaz sem naprej vedel, da pride tako! In kako bi tudi ne! Vidite, jaz vam ne bom razlagal velike politike, toda moja misel je taka: Ves oni močvirni svet nam ne nese nič. Sami nimamo toliko kapitala, da bi ga preobrazili z lastno močjo. Če pride torej pošten tujec, zakaj bi mu ga ne odstopili, zlasti, če imajo domačini pri tem dovolj dela in zaslužka? In kar je pametnih ljudij, so z menoj enih mislij. Tomažič me je prejle napal zaradi domoljubja. O, domoljubje se ne rešuje tako, da se odpahuje roka, ki nam hoče po-

magati, in rodoljubje se brani tam, kjer je treba in kjer je v nevarnosti, ne pa kjer te ni!“

Tržani so utihnili. Gledali so drug drugega in povešali oči.

Tudi tak je v obče naš kmet. Naj bo še tako prepričan o kaki stvari, kakor hitro pride kdo in mu razloži z lepimi besedami nasprotno, tedaj začne omahovati in dvomiti nad lastno sodbo!

Konoplja res da ni bil bogvé kak velikan, — saj so ga volili pred dvema letoma, da govorimo odkrito, samo zato, da so ž njim izpolnili poslaniški stol, ker drugega, boljšega niso imeli — in če ga imenujemo veleposestnika, je to tako umeti: tržani so mu naredili to ime, ker je imel velika posestva, a priprosti ljudje ne razumejo natanko takih imen in naslovov. Vendar je imel jezik v svoji oblasti, in kipeče, preširne fraze so bile pobrane iz časopisov.

In da bi ta trenutek Tomažič vstal in govoril! Toda ne! Govor poslančev se mu je zdel tako hudoben, naravnost satanski, da je izgubil vso voljo zavrnuti ga. Rekel je le — in glas se mu je očitvidno tresel:

„Gospod Konoplja, jaz tudi ne bom razlagal velike politike, a to je jasno meni in drugim, da pri kupah šampanjca in pri pečenih puranih ni za domoljubje nikakih nevarnostij. Vi pa“ — obrnil se je tudi on k tržanom, — „ste videli delati mene in slišali govoriti Konopljo. Presodili bote sami, kako in kaj!“

Izpil je v dušku, vstal in odšel. Z njim so odšli Brente in trije drugi.

10.

Še tisto popoldne je ustavljal tržan tržana sredi ceste, pogledoval pazljivo krog sebe, ni-li koga nepoklicanega blizu, in mu šepetal polglasno na uho:

„Ali si že slišal? Pravijo, da je Tomažičeva tožba samo pesek v oči. Gori“ — in pokazal je skrivaj proti gradu, — „pa si jo dá dobro plačati... hm...“

Za vsakim voglom pa si lahko videl Jurjeviča, kako mu je frfotala suknja vsled naglega teka... Hm...

Tiste dni je povila Ivanka drugo hčer — Jelico.

Zadnje tedne je mlada soproga sila oslabela. Skrb in žalost sta je spremljali čez dan, razdvojenost in dvom, ki se jo s časom vendarle spet prikral v njeno srce, sta čula dolge, trudne noči ob njenem vzglavju. Lica so ji zbledela, oči zamrle, da je bila podobna izsušeni bilki, ki upogiba brez moči svoje steblo.

In vendar ni tožila nikdar.

Zaprla je skrbno vse bolesti v srce, in le kadar so jo hotele popolnoma obvladati, razjokala se je v objemih Ivke in Jančka...

Kakor rečeno, tiste dni je povila Jelico. Ko je zagledal Tomažič novorojenko v njenih oslabelih rokah, tedaj se je naslonil na njeno vzglavje in zaklical:

„Ivanka!“

Pestunja ji je vzela Jelico, ona je dvignila svoji koščeni roki, objela Tomažiča in zašepetala:

„Moj mož!“

Ko je dvignil Tomažič čez nekaj časa glavo iznad nje, videl je, da je zaplulo v njenih licih življenje. Lahna rudečica ji je zacvetla na obrazu, a oči, oči so se ji kopale v solzah...

„Ivanka, ti si slaba!“ rekel je mehko in jo pobožal po licih; nasmehnila se mu je iz solz in dahnila:

„Slaba!“

Pohitel je ven, ven, sam ni znal zakaj.

Te oči, ta ljubezen, ki odseva iz mokrih solzâ, to vse je zanj, a on tega ni vreden, ni vreden! In ona je slaba, tako slaba... Stemnilo se mu je pred očmi, v srce se mu zabodlo kakor oster nož...

„Izgubiš jo, ker je nisi vreden; pahnil si jo od sebe, poteptal ljubezen...!“

O temne noči, v katerih ni spanja ne sanj, o megleni dnevi, ki ne prinesó miru ne tolažbe!

In Tomažič je prebedel take noči in preživel take dni...

Stari oče je imel sedaj novo opravilo in celo na pipo bi bil kmalu pozabil. Ujčkal in zibal je Jelico, a Janček in Ivka sta ho-

dila okrog njega in zahtevala, naj jima jo spet in spet pokaže.

„Dedek, Jelica bo tudi velika, kajne?“ vprašala je Ivka in jo pobožala s svetim strahom oddaleč.

„I, seveda bo, kadar zraste.“

„Jej, jej, pa se bomo igrali. Janček, veš kaj bova naredila? Tak voziček, velik, močan, pa ne bova muc upregla, ampak midva bova vozila.“

„Beži, beži!“ ugovarjal je ta, ki se je štel zadnje tedne sem za bolj pametnega, „s tem ne bo nič, saj veš, da se lahko prevrne.“

„Tako? Torej tako me sodijo? — Dobro, pokazati jim hočem, kje je pesek in kje ga ni!“

Doma je divjal in se rotil nad Dolinci: „Torej tako sodijo človeka, ki jim hoče dobro, ki jih hoče obvarovati zla!“

Ded se je lahko nasmehnil. Mož je najbrže vedel, da pride do tega ali podobnega. Konopljo je poznal, narava izprijenih, maščevanja željnih ljudij mu pa tudi ni mogla biti neznan.

„Ti se nad tem jeziš?“ vprašal je zeta in stopil tik pred njega. „Jaz ti do danes nisem hotel nič svetovati, ker moj svet bi

Trnovo na Notranjskem.

„Pa se ne bo, saj ne boš vozil sam, ampak bom tudi jaz pomagala!“ —

Od tistega dné so bile muce odslovljene, in voziček je romal pod streho, da so ga kmalu prepredli pajki...

Čez dva dni je povedal prijatelj Brente Tomažiču, kako si namigavajo tržani o njegovi tožbi.

Tomažič bi bil prej pričakoval, da se pod njim udere zemlja, kakor da mu prisojajo kaj takega.

Postal je bled, ustne so se mu tresle, in izpregovoriti ni mogel dolgo časa nobene besede. Šele čez nekaj trenutkov je mogel reči:

„Dom in svet“ 1900, št. 21

bil različen od tvojih namer, in vedel sem, da bi me ti ne bil poslušal. Toda moralo je tako priti. Dolinci so zagazili koj v začetku pregloboko v mlako, in zdaj da bi jih ti s silo vlekel iz nje? Tudi jaz čutim za ljudstvo in ljubim domačo zemljo in žrtvoval bi za oboje vse, toda tam, kjer imam vsaj iskrico upanja pridobiti ali obvarovati kaj s svojo žrtvijo. Jaz vem, saj ti berem lahko z obraza, da misliš ti rekurirati, toda povem ti odkritosrčno, vzrok, iz katerega se hočeš pritožiti, ni več domoljubje, ampak žene te tvoj egoizem, tvoje samoljubje, da pokažeš Dolincem, da nisi tak, kot so te jim narisali Konoplja, Jurjevič in drugi. Toda

ljubček, to prvič ni prav in drugič je čisto brez potrebe. Prepričan si lahko, da ne boš dosegel nič, izgubil pa mnogo. Narodnega junaka se boš pokazal še lahko drugič in drugače, a danes ne! Tudi Dolinci se bodo lahko in se bodo gotovo kmalu prepričali, da tvoja tožba ni bila pesek v oči.“

Tomažič je stal in poslušal.

Ko mu je rekel ded, da bo storil, kar bo ukrenil v tej zadevi od danes naprej, iz golega samoljubja, vzkipele je v njegovem srcu, in da ni imel pred seboj onemoglega starčka, svojega tasta, ne vem, kaj bi naredil. A tako se je premagal in vzkliknil samo: „Iz egoizma, ha!“

In vendar je imel starček prav, dasi Tomažič tega sam ni vedel in ni hotel verjeti. Ko bi bil mož v tem trenutku pogledal v najskrivnejše kote svojega srca, prepričal bi se bil o tej resnici. Tedne že ga je preganjala zavest krivde, zavest, da je zagrešil nad Ivanko, nad ljubeznijo in zvestobo. In da se te krivde vsaj nekoliko otrese, da poravna vsaj nekoliko svoje hudo dejanje, sledil je nehoté nagonom svojega obteženega, razdvojenega srca, ki je hrepenelo po maščevanju . . .

In vendar se ni dal Tomažič umiriti, in sklenil je za trdno, da ne odstopi od svoje namere.

Tedaj pa se je primerilo, česar bi nihče ne pričakoval, in kar mu je predrugačilo misli.

Pravijo, da se ne zgodi nobena stvar slučajno. In prav imajo, ker to, kar navadno imenujemo slučaj in se nam tudi ne zdi drugega kakor velik, izvanreden slučaj, je pogosto nameravano božje delo, delo večne usmiljene ljubezni božje, ki hrepeni in išče, kako bo izgubljena človeška srca spet dvignila na svoja neusahljiva prsa, kako bo strtim dušam dahnila novega življenja in ljudi, tavajoče v temi in po napačnih potih, privedla do cilja . . .

Ivanka je do svoje boleznj skrbno skrivala ono usodno, grozno pismo neznanega prijatelja, a potem jo je naenkrat prehitela Jelica . . .

Tomažič je iskal nekih listin in našel pismo prav tisto dopoldne, koje Ivanka vstala.

Radovednost, vzbujena po neznani pisavi, morda tudi kaj drugega — ga je posilila, da je odprl pismo . . .

Pri prvi vrsti se mu začno tresti roke, v glavi temniti se, in ko prebere do zadnjih besed, sesede se skoro brez zavesti na stol . . .

Sedel je molčé, sam ni vedel, kako dolgo, s podprto glavo ob mizi, a pismo pod njim je bilo mokro, mokro . . .

In prišla je Ivanka in videla.

„Tomažič!“ je vzkriknila, se ga oklenila z vso silo in se privila k njemu, kot da ga hoče braniti, da ga ji nikdo, nikdo več ne iztrga. „Tomažič, kaj ne da je to laž, reči, da je, in jaz ti verujem!“

Na njegovih prsih naslonjeni obraz je obrnila kvišku, da so mu plamtele nasproti njene oči polne nestrpnega pričakovanja, polne dvoma in — radosti.

„Koliko si prestala, Ivanka, koliko, in jaz sem bil slep, in ti mutasta . . .!“

Izpovedal ji je vse odkritosrčno. Srce ga je gnalo, da odloži to grozno breme. Danes, ta trenotek ali nikoli! Ta hip — zakoplješ mir in srečo še globlje pod rušo, ali jo izkoplješ in ji dahneš spet življenja . . .

Ona je stala pred njim in poslušala.

Ko je končal, je bilo v sobi nekaj časa tiho kakor v novoizkopanem grobu.

„In sedaj, Ivanka, ali me zavrzi in pahni od sebe, ali pa . . .“

Dalje mu ni pustila govoriti. Vroč poljub mu je zadušil nadaljne besede, in pogled, en sam pogled mu je govoril več, kot vrsta dolgih besed.

Saj veste, kdo je rekel:

„In če greši tvoj brat, odpusti mu, in če greši sedemkrat, odpusti mu!“

11.

Na predvečer vernih duš . . .

Luči, neštete luči so gorele na grobeh. Žalostni „miserere“ je odmeval od pokopaliških zidov in kipel proti nebu, naj se usmili Večni onih, ki trpé in se čistijo za nebesa . . .

Mrak je padal na zemljo, tihi jok je prodiral noč, in solze po rajnikih so škropile pozne jesenske cvetove.

Tomažič in Ivanka sta odmolila na grobeh svojih umrlih. Bila sta sama, ker dedu se je zdelo premrzlo. V pokopaliških vratih je obstal Tomažič in se ozrl še enkrat v to morje luči, ki so plapolale pod njima. Po kratkem premolku reče:

„O, pravijo, da se odpira nocoj raj onim, ki so se očistili v vicah. Do zdaj sem to verjel, a danes to vem. In ne zadosti! Vem tudi, da se odpira prav tako živim po njih lastni krivdi izgubljeni raj, če so ga iskali v trpljenju in hrepeneli po njem v solzah. O, ne ugovarjaj mi! Jaz sem bolj kriv, kakor mi prisojaš ti. Danes sem spoznal samega sebe. Z drugimi vred sem mislil, da napoči Dolu z novim življenjem tudi boljša doba. Zahrepenel sem naenkrat po višjem, po večjem — in vzletel sem, vzletel. Pa da me nisi ti ujela v svoje mehke skrbne roke in mi vlila novega miru in nove tolažbe v srce, pal bi globoko in morda onesveščen obležal. Moja krivda me je gnala naprej in naprej, in da me nisi ti vnovič priklenila v svoj tihi, a srečni dom, moj Bog, kam bi še zagazil! Od danes naprej si ne bom želel nikdar, nikdar več iz njega.“

Ivanka mu je stisnila hvaležno, ljubezni polno roko in molčala . . .

Nocoj sta bila spet oba srečna . . .

* * *

Naši povesti imamo dostaviti samo še to: Grajščak Mulley se je utrjeval v Dolu vedno bolj. Njegova tovarna je poslovala dobičkonosno. Kmalu je zgradil drugo in pripeljal v trg novih delavcev. Opisovati nočemo, kako je danes v Dolu. Marsikateri tržan iz dobe naše povesti hodi po novem Dolu, gleda, maje z glavo in govori kakor sam sebi:

„Včasih ni bilo tako kot je danes, pa bilo je boljše kot zdaj . . .“

Grajščakinja Ida je baje čez dobro leto pobegnila z nekim Dunajčanom, in Mulley še danes ne vé, kam. Iskal jo je dolgo časa, pa brez vspeha. No, slednjič je opustil nadaljni trud, in če ga je kateri njegovih najboljših prijateljev vprašal, kako in kaj, odgovoril je zadovoljno:

„Kaj Ida! Dol nese dobro!“

Jurjevič pa je kmalu pretepal ženo, in klet Mulleya; proti njemu si ni upal nastopati, ker se je bal, da bi mu ta ne odgovoril:

„Tiho bodi! Ali hočeš, da izženem tebe in tvojo mlado ženo?“ — — —

Nevestin sèn.

Li veš, kaj sánjala sem zadnjič
na svoj poslednji rojstni god?
Saj znaš, da sem nedeljsko dete,
ki sanja vedno in povsod — — —

Ah, štála sva se po vrtu —
jesén je že vzljubila svet,
zapadlo v smrt je vse zelenje,
na gredo klonil zadnji cvet.

A ti si vendar-le opazil
še nageljna rudeča dva,
povil si zraven rožmarina
in nudil šopek mi le-tá. —

Kaj, ženin moj, ta sèn pomeni,
takó krasán, takó vznesèn?
Ah, znam . . . Ti dal si mi v vezilo
ljubezen žarno, up zelèn! . . .

Mira.